ZER
ALDIZKARIA
413. zenbakia
2015 EPAILLA

Bizkaitarrei Bizkaieraz

www.euskerazaleak.biz • info.euskerazaleak@gmail.com

BEGOÑAKO AMATXUREN IRUDIA GORBEIA II

Europako laterrien lapurkerizko arauak eta berezko erriak 3. zatia

BATZAR NAGUSIA 2015/03/26

Euskalerrian euskeraz
EUSKERAZALEAK

2014-2015 IKASTURTEA

BIZKAIERAZ 47. IKASTAROA
IRU MAILLA

Egunak: astelen eta eguasten
edo astearte eta eguenetan

Orduak: Goiz eta arratsalde

Ordaña: 150 €

Izena emoteko tokia: Euskerazaleak
Colón de Larreategi, 14-2
urrutizkiña 94 423 53 22
Bilbao 48001

Asiera: urriaren 13an

47. CURSO DE EUSKERA BIZKAINO
3 NIVELES

Días: lunes y miércoles
o martes y jueves

Horas: Mañana y tarde

Curso completo: 150 €

Inscripciones: Euskerazaleak
Colón de Larreategi, 14-2
Teléfono 94 423 53 22
Bilbao 48001

Comienzo: 13 de octubre

ZER ALDIZKARIA

Ordaindu, mesedez, ZER aldizkaria! (ogeitamabost euro) kontu onetan:

EUSKERAZALEAK
BILBAO BIZKAIA KUTXA
ES28 2095 0000 74 2000089615

Adiskide! Mesedez ZER aldizkaria aurrera eroaten lagundu eiguzu!
Ebagi orri onetan txarteltxu au, eroan BBKra eta ordaindu 35 €.
Ez dozu ezer be idatzi bear.
Baiña, aztu barik, esan Kutxan zeure izena eta zeure errikoa.
Eskerrik asko!

Euskerazaleak
ASOCIACIÓN PARA EL FOMENTO DEL EUSKERA
Colon de Larreategi, 14 - 2.º dcha.
48001 BILBAO
Urrutizkina : 944 235 322
info.euskerazaleak@gmail.com

Laguntzaille
BFA DFB
Bizkaiko Foru Aldundia
Diputación Foral de Bizkaia

ISSN: 1132 - 1350
Lege gordailua: BI-1452-85

BEGOÑAKO AMATXUREN IRUDIA.

Zergaitik tinkatu zan Gorbeia mendian Gurutze andia?

Leon XIII Aita Santuak XX gizaldiaren asieran Kristo Eroslearen maitasuna ospatu ta FEDEA indartzeko, kristau erriko mendi gañetan Gurutzea ezartzea aolkatu eban.

Su ta gar onartu eban orrelako aolkua, Juan Bartolome, Zeanuriko Parrokoak Zigoitiako arziprestea Jose Mª Urretxakin batera eta talde bat osatu eban Gorbeiako tontorrean Gurutzea andi bat erakitzeko asmoagaz.

Asmo ori egi biurtu ta egitasmoa betetako Casto Zabala, elorriotar arkitectoa aukeratu eben.

Gurutzea bera Lutxana (Barakaldo) auzoan egin eben Serapio Goikotxearen lantegian, Udalerriko alkatea zanarenean.

Andik, trenes , Izarraraño garraiatu eta ortik gurdietan bizilagunek igo eben goraño 14 ordu luzatu zan bidaian.

1.901-07-16. Lenengo atxurkadak, atxur barriekaz emonda, tinkatzen asi zan lenengo gurutzea. Lau illebeteko lan ostean(1.901-11-12) bedeinkatu zan 33 m. luzeko Gurutzea, Kristoren 33 urteak gogoratuz.

Asierako egunean bildu ziran artzaiak igarri eben denbora gitxirako izango zala. Eta alantxe gertatu zan, Gurutzea jauzi zan plaust egiñez. Aldamineko, Bizkai aldeko anka ausi jakon.

Bigarren gurutze bat eraiki bear izan eben urte bi geroago baña au be aizeteak lurrera bota eben.

Irugarrena gaur egungoa da. Lutxana toki berean egindakoa eta gitxienez 1.912 koa dana. 17 metro baño zeozer geiago dauka gurutzeak, aurrekoa baño apalagoa.

Ondorengo urteetan orientazio maia(1931) Gazteizko mendi talde batek bertan ipiñi eban eta Begoñako Andra Mariaren irudia Baskonia mendi taldeak geitu eban azkenean.

*JASOTAKOA.

Berrogei bat urte Gorbei mendira igon nebala lagun batzukin. Lañotsu egoan oi danez. Artzai bat aurkitu genduan eta zuzen ginjoazen itaun geuntson eta erantzun euskun erderaz :-"todo seguido hasta encontrar"

**BARRI TXARRA.

2009en ekañako 17n españatar militar talde batek, jarduera ostean, espainiako ikurriñagaz estaldu eban Kurutzea.

Abertzaleen asarre bizia sortu eban ekintza onek kanpotarren zapalketa lez sekulako protestak agertuaz. Zentzu onegaz ikusten dogu urrengo ezizen paperak erderaz dioñozkuna:

BEGOÑAKO AMAREN (AMATXUREN) IRUDIA GORBEIAN

1962 urtearen amaieran garrantzi andiko ekimen bat osatutea erabagi eban BMTak.

CEVAS taldeak Gaztelugatxeko uretan Begoñako Amaren irudia tronatu zala jakin ostean Gorbeako gallurera eroatea pentsatu eban. Orretarako Zeanuriko udaletxearen baimenaz sutsu azkar ekin eutsoen lanari.

Larrea arkitektoari eskatu eutsoen A.Begoñako iduria landu egiala Ontoriako arriaz.

Gorako luzeran 40 kg eta 6.000 pezetako kostuan. Lan ori amaituta Ekainean ezartzeko onartu zan.

Esandako egunerako 600 kg arriena ta 30 kg metalena bearrezko izan ziran Ama Birjiñare irudiaren zutikakoaz lotu al izateko. Material guzti au 1963 ko ekañaren 18 bertakotu zan zaletu batzuen artean.

Juan Astondoa artzaiñak Egiriñaotik asita lepoan igon eban tontorreraño.

1966an Ama Birjiñaren eta Umearen buruak kenduta desagertu ziran.

Barri txar au jakin ostean tupikizko irudiaren konpoketarako askoren diru laguntza batu zan, geienbat Espumosos Gorbeak 28.000 pezeta emonaz.

Barriztea ospatu zan egunean 2.000 Gorbea inguruko mendizaleak bildu ei ziran Amabirjiñaren ondoan.

Or dirau Begoñako Amaren irudiak 17 mko kurutzearen babesean.

Guztiok aituten dogu Gorbei Mendiko Kurutzea. Gitxitan, ostera, gogoratuten dogu kurutzearen oñetan dagoan Andra Mariaren irudia. Zorionez sarritan ikusi daiteke inguruan dabizen mendizaleak ederki orniturik.

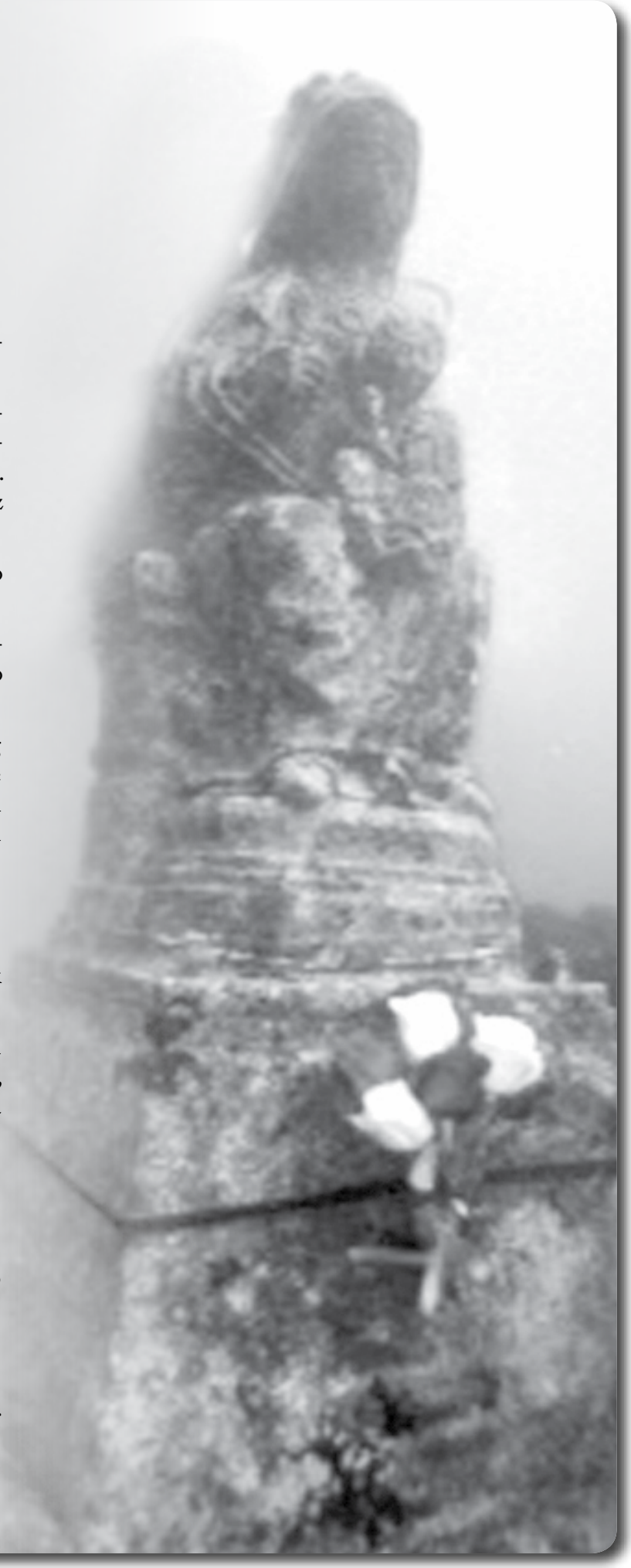

GAZTELUGATXEKO SAN JUAN URPEAN DAGON BEGOÑAKO AMA BIRJIÑAREN IRUDIA

1963 ko iraillaren 15 ean Bizkaiko Zaindaria dan Begoñako Ama Birjiña urpean tronuratu zan, Kantauri itsasoan. Ekimen ori Bizkaiko Urpeko Jardueren Zentro Txangozaleak (CEVAS) antolatu eban. Ekitaldi au gertaera adiezgarri eta garrantzitsua izan zan bere garaian, ez bakarrik erlijiosoa, baita errikoa be.

Bere ezaugarriak kontuan izanda, Genobako San Fructuosoko murgilduta dagoan Amildegietako Kristoren irudiarekin batera, onako irudi au munduko andienetarikotzat artuta dago.

Ama Birjiñaren erreprodukzioa Joakin Lukarini eskultoreana dogu. Onek Deustun dagoan "El Tigre" deituriko etxebixitzan aurkitzen dan eskultura egin eban, Bilboko eraikuntza adierazgarrienetako bat dana.

Begoñako Ama Birjiñak altueraz 1,20 m. neurtzen dau eta oiña 47x30 zm-koa da. Au 55x46 cm. Neurtzen dauan plataforma baten ganean kokatuta dago bere pisua 198 kg-koa da eta berunez beteta dagoenez 850 kg.ra eltzen da. Irudia 12 metro sakonetara tronuratu zan urpekaretik ikusi al izateko asmoarekin; orregaitik, itsasberan arazorik gabe ikus daiteke.

Tronuratzeak 6 urte bete zituenean, Bermeo-Bakio errepidean ekintza au gogoratzen dauen Monolito bat ipiñi zan. Itsasoan murgildurik dagon Ama Birjiña ikusteko oso gatxa zanez eta murgilduta ara eltzeko be erreza ez zanez, 25 urte igaro ostean, irudiaren kopia bat egin zan eta Bermeoko Aita Frantziskotarren eleizan ezarri zan. Beraz orain or ikus daikegu.

CEBAS taldeak eukan ilusioa errealitate egin zanetik, 50 urte beteko dira jada. Ilusio ori Ama Birjiñaran irudi bat tronuratzea zan, San Juan Gastelugatxe itsas azpiko tronu orretatik, itsazpekari ta arrantzale guztiak babestu egiazan.

Begiratokian ipiñitako monolitoa , 1912 ko galarrenean il ziran 143 arrantzaleen (euretatik 116 bemeotarrak) oroigarria da.

Ekainaren 12 an CEVAS taldeak Begoñako Amaren irudiaren kokapena señalatu dau itsaso ondoan, Gastelugatxeko San Juan inguruan, eta boia bat ipiñi dau bertan.

Europako laterrien lapurkerizko arauak eta berezko erriak

Bilbaon 2.014´an Azillaren 28´an

Euskerazale Alkartearen etxeko "Euskal Astearen itzaldia"

3n. Zatia.

Sarrera.

Edestiko idaz lan onen 2n. zatia amaitu dogunean, gure Nafar, Arabar, Giputz ta Bizkaiko batzar nagusien zeregiñetan ikusten dogu, zelako baldintzakaz egokitzen ebazan gure arbasoak, aukeratzen ebazan artekari jaun erregeak gure arteko eztabaidak bakeztu egiezen. Ostera be gogoratuko dodazanak.

Kontuan artuta, ortik aurrera ta edesti guztian Europako erregeak, katolikotasunezko eleizaren aginduz, eta norkeriz Nizean asmatuta, aberri batzango zaletasunean ekarten eban menpekotasunezko alegiñ ori, Jendekuntzazko errigizarte edo ta bereztasunaren legezko azturan sortutako errien aurka kokatuta etorten zirala, bereztasunaren askatasunaean sortutako erri demokrazizko antolakuntzakaz, ez ebelako jakin gura ezer.

Eta danen aurrean argitu bear izan genduzela gure nortasunaren oiturazko lege edo **Foru Legeak**, nai errege Jaunak sortu genduzenean, eta bai 1.450eko urtean len idatzita eta 1.526ko urtean, len idatzitakoak zuzendu ta gero bir idatzi ondoren, gure eskubidearen etenbageko erasoai, aurre egiten bizi bear izan gendulako gaurko egunerarte.

Gure legediaren aurkezpena.

Bizkaiko batzar nagusiaren baldintzak, Jaunakin elkar aditzeko:

Bizkaitar batzar nagusiak, iru gauzatarako aukeratzen ebazan Jaunak artekari lanak egin egiezan:

a).- Gudal buru izateko.

b).- Zuzenbidearen buru nagusia izateko.

d).- Bizkaiako errigizartea ta ondorezko lur zabalak zaindu egiazan.

Eta Jaunaren irudizko buruzagitasuna jarraitasunezko lasaitasunean iraun dagian, ain almen ta ondasun aundiakaz jantzi ba eben be, kontuan artuta, emon jakon guztitik berea ez zala ezer, bizkaitarrak, egin bear eben antolarazia, itzalgarritasunean ezarri dagian emoten eutselako.

Orregaitik, erabakitasunean, egilletasunean eta lege egilletasunetik apurbat baiño bakarrik ez eutsoen emoten, aginduaren eskubide bakarra **errian egoala** erakusteko.

Baiña alderantziz, gure Batzar Nagusia Jaunaren aldeko baldintza bategaz lotuta geratu zan: beren gauzatarako izaten zanean eta **gudarako gizonen laguntza bear ebenean**, gure **batzarra** beartuta geratu zalako bere guda taldea gure mutillakaz osotutea, naita esan dogun lez, beren gauzatarako izaten zanean, soldatak, aurretik ordaintzeko beartuagaz.

Erromatar ta keltiarren denboran, Europaren mendebaleko lurraldeak gure eragipeneko lurrak ziralako, erdian agertzen giñan eta euskal anaitartea, anai arteko gudan agertzen giñan, gure lurrak babesteko bata eta besteagaz egon bear giñelako.

Ortik aurrera eta jaun erregezko baldintza orren erruz, Euskaldunak beti ibili gara anai arteko borrokan.

Bizkaiko batzar nagusiak, izendatutako Jaunak kendu eikiezan emon jakien jaurkintza lekutik ?:

Euskal batzarrek, almen guztia euken emon jakien arduretatik kentzeko, jaunak ziñez ez ba ebezan artzen batzarraren agindutako baldintzak, edo eta ziñ egindako baldintza orreik bete ta lotsakortasunean ez ba ebezan eukiten,.

Bizkaiko batzarrak agintaritzan, ez eban euki mugarik, eurena izan zalako jabetasuna.

Bizkaitarrak orregaitik, eurak izan ziran aukerea bakarra euki ebenak jauntza ipinteko eta kentzeko.

Eta zeintzuk izan ziran Asturias ta franko erregearen katoliko arauak, ta gero sortu ziran Europako erregetegi guztienak?.

325eko urtetik aurrera mundu onen jaurkintzarako oraiñarte ikusi dogun lez, Nizean katolikotasunezko aberritasunaren ziñeskintzan batzangotzeko, artu ziran erabagizko arauetatik ez dabelako aldatu ezer, beti izan dira Aita Santuaren uts ezintasunezko almenagaz, goitik beerako agintaritzan jaurkitutakoak, errigizarte, erritar ta agintari guztien erantzupidezko almen ta ardura guztiak, Aita Santuaren eskuetan batu ziralako.

Ortik aurrera eta edozein agintaritzazko mailla guztietan bardiñ sortu daiten, odoljariozko alegiñekaz ibili dira beti, eta gaur sortzen dan lez, or dabiz katolikotasunezko aberritar asmatzailleak euren norkerizko guda indar guztiagaz laterrituten, Europa ta mundu guztiko errigizarteak morroituteko alegiñetan.

Gaur norkeri orregaz jokatzen ba dabe, zer ez egingo ote eben Fernando katolikuaren denboran ?.

Adibidez: *Nafarroako erregetzagaz geratzeko, maltzurrezko guzurtasunean Aita Santuaren buldak, amaitu ezinezko ekintza baten eskarniatuta(1) ibiliten ebazanean, onek nafar erregeak eskomunikatu(2) dagiezan.*

Orduko denboran eta nik uste dot beti izan dala, Aita Santuak errege edo jaun baten bat eskomunikatu ezgero, Europako edozein printze edo errege katoliko batek euki ebala baimena, eskomunikatuko errege jaunak euren ezar lekuetatik kendu eta eurak ipinteko.

Argi ikusten da emen, Aita Santuak ibilten ebazan katolikotasunezko le-

(1) Eskarniatu = falsificar. (2) Eskomunikatu = para excomulgar a los reyes de Navarra.

geak, ez ebela zer ikusirik Jaungoikoak bereztu ebazan legeakaz, katolikotasunezko legearen lenengo aizkorakadagaz, berezitasunezko errigizarteak nortasun barik izten ebazalako.

Joko ori izan zan merkantil katolikotasunezko araupidean gaur lez ibili zana, eta euskal edesti onen irugarren zatian argiago ikusiko doguzenak, menperatzaillezko eritzia euki ebenak eta askatasunezko demokraziaren nortasunezko guztiak, 2n zatian ikusi doguzan iru baldintzape onen lokatzartetan zartu ebezalako.

a).-"Erromatarren sakratuzko kaisertza ta legeak".

b).-"Norkeriz asmatutako judu katolikotasunaren aberritasunezko batzangotasuna".

d).-"Griego´en, askatasunezko demokraziaren jakintza"(1).

Zer sortu jakien mauritarrei ?.

Mauritarrak be katolikotasunari sortu jakien antzera, errigizartearen controla eukiteko menpeko batzango baten laterrituta Koranen ezarri ebezan euren oiñarrizko ziñeskintzakaz, sinismeneko itsutasunera bideratu ebazala euren mauritar errigizarteak.

Eta bateri ta besteari euren erritarrakaz daukiezan arreman estuak apurbat eztitu, edo goxoagoatu egin arren, ez dautse balio izan ezer, eurak be ziñeskintza orreik Aristotelesen askatasunezko demokraziaren zentzuakaz nastu ebezalako, eta menperatzeko ta askatzeko eritzi bi orreik zorro baten sartuta ekarri ezkero, ***estanda utsean etorten diran lez, bion benetako edestiari begitutea baiño ez dago, eurak erakusten dabelako zer sortzen dan aurkako indar bi orreik batera ekarri ezkero.***

(1) Aristóteles.

Edestiaren aria artu daigun.

Euskalerriaren orduko ezarpena, iparraldetik karolinjioak, ekialdetik erromatarrak, eta mendebal edo sartaldetik Asturiarrak, danak katoliko aberkidetasunean ziñeskintzatutako batzango zaleakaz, eta ego aldetik Islam´eko Koran´agaz ziñeskintzatutako mauritarrekin, baten bat konturatu al da, zelako bereztasunaren aurkako al osokeriaren ziñeskintza bien artean, ogitartetuta geratu giñan ?.

Or ikusi leike argi, norkeriz asmatuta zelako ziñeskintza bien artean estukuntzatuta geratu zan Paleolítico Neolitiko alditan, euskaldunak lortu eben askatasunezko demokrazi ederra.

Orregaitik eta katolikotasunezko ari ori ez galtzeko, Nafartar erregetza ta Bizkaiko jauntzaren edestia aldiberetasunean bateratuta eroango dodaz, argi konturatu gaitezen, zelako alegiñak egin bear izan ebezan gure arbasoak, guk gaur daukagun askatasunezko demokraziaren baitan edo siñespenean agertu izateko.

Orretarako:

a).- Nafar errege ta Bizkaiko jaunaren zerrendak eroango dodaz batera.

b).- Inkizizioaren, gero ta geiagoko estukuntza(2).

d).- Sakratuzko gurutzadak zer gura izan eben euskaldunentzat.

Euskal Nafar ta Bizkaiko errege jaunen zerrendagaz, euskal edestia argitzen.

778 ta 824ko urtetan ikusi dogu, euskaldunak zelan Orreagan Frantziko errege Karlos Aundiaren aurka euki genduzan borroka bi ostean, Jimenez ta Aritzatar Iñigogaz jaio zala gure Iruña-

(2) katolikotasunaren berezko dojmatika edo ziñeskintzaren ondoriotik berez agertzen dana.

ko erregetza, Tudelako jaurkintza eroaten eben Banu Kasi sendia ta Iruñako gotzaiaren laguntzagaz.

Eta 888ko urtean Paduran edo ta gero Arrigorriaga deituko zan errian, Asturiarrakas egin gendun borrokan, zelan Busturiako gazte bat borroka orreitan egin ebenagaitik aukeratu eben Bizkaiko jaun lez.

Abizenez ***Lope*** euki ebena, eta bere amaren bidetik Eskoziako erregearen birseme edo billoba zana.

Eztegiztar Santxoren alabeagaz eskondu zan. Eta bera izan zan Bizkaiaren leenengo Jauna: ***Jaun Zuriaren izenagaz*** ezagutu zana, arik eta 909an il zan arte.

Ortik aurrera eta naita Nafarroako errege ta Bizkaiko jaunaren autakuntzak batzarreko agintaritzatik bideratu, eta Asturias, Leon, Frantzi, mauritarrak, eta gero sortuko ziran erregeak, katolikoaren al osokerizko jaurkitzakaz zuzendu, gure jaun erregearen seme alabak bakearen truke euren esanetan, sendi orren artean ezkontzen zirala, edo ta aberri katolikotasunezko batzangotasunaren txeberazko sare orretatik urten ezinik aurkitzen ziran.

Baiña ortik sortzen zan emaitza, eritzizko lokatzarte bat zan, menpekotasun eta askatasunezko eritziak ezin leikezelako batera ulertu.

Or daukagu beste ezaupide gogor bat, ikusi daigun zelango borondatea euki bear izan eben orduko euskaldunak euren edestian, norkerizko al osokeri orretatik gure betiko askatasunaren demokrazizko eritzi ederragaz urteteko.

999-1.036ko urte bitartean, IIIn Santso Aundiagaz(1) agertzen gara eta beragaz gure euskal eragipenezko lur zabalenetan, euskal izkuntzagaz lotuta egon ziran leiñu guztiak batera agertzen diralako, Loira ibaitik Akitania, ta Gaskuñaren dukaterriagaz iparraldetik.

Mendebaletik sortalderaiño berari lotuta geratu jakozan Leoneko erregetza, Gaztelako konderria, Araba, Bizkaia, Gipuzkoa, Nafar erregetza, Aragoi, Sobrarbe ta Ribagorzako konderriak Lleidaren amaierarte, ego aldetik mauritarren muga euki ebala.

1.035eko urtean IIIn Santso Aundia il zanean, bere erregetzazko aginduan egon ziran lurraldeak, eukezan lau semeen artean banandu ebazan: Iruñako euskal gurasoen erregetza bere seme IIIn Garzia Santxezeri; Gaztelarren konderria, Fernandori(2); ezkondu bage euken lenengo seme I Ramirori Aragoiko konderria; eta Sobrarbe ta Ribagorzako konderriak Gonzalori.

Aragoiko konderria oraindiño euskalduna izan arren eta XVIIn gizaldiraiño iraun(3), Gaztelako konderrian oraindiño euskera egin arren, Nafar erregetzazko eragipenetik urrun egonda, katolikotasunezko batzangotasunaren sare arteko txeberan atrapauta geratu zan, eta gero biak errege egin ziran lez, euren erregetzazko zaletasunean laster biurtuko ziran Nafarroako aitaren etxeko etsai, euskal izatasunentzako kalte aundienak, eurengandik agertuta.

Emendik asiko dira maldaberak gure nortasunezko euskerean agertzen, gura izan barik, katolikotasunaren batzangotasuna eta gure demokrazizko askatasunaren eritzizko nastetik, iñork ez eban ezer aituko lokatz baten asi giñelako sartzen.

1.150-1.194 urteetan VIn Santxo Jakintsuaren errege denboran agertzen gara, gure Euskalerri ta izkuntza aunditasun guztiaz " Lingua Navarrorun", eta Iruñako erreiñuari "Reino Navarrorun" izendatu ebazanak.

Zergaitik baiña, aldarrikapen orreik ?.

Erlijio bidez katolikotasunezko lateraren indarragaz, Nafarroako gorte edo erregetxean aolku edo argibide bat bera esanda be, ez zalako sekula idatzi euskaraz, eta latiñez ez bazan idazten, erromantzezko latinkumean idazten zan, latiñ menperatzaille ori katolikotasunaren batzangotzeko ikur bat izan zalako.

Kristoren izenean asmatutako katolikotasun ori erlijio lez ezartzeko, Jainkoak Izadi oneri bereztu eutsozan legearen guztiz aurkakoa da, aberetasunetik asita gizakume jaio barri guztietan baituta daukaguzelako Jainkoaren zentzuzko lege orreik.

Eta katolikotasunezko premitasun edo larritasunezko batzango leian agertuta, ez ziralako atzeratu, aurrerako neurri gogorragoak artuta, inkisizio edo fede zaintzaren zigortasunezko suteakaz, gurutzada sakratuekaz eta menperatzeko egon ziran edo al eben guda tresneri guztiekaz, orduan esagutzen zan mundu onen errigizarte guztiaren edestia, odoljarioz ekarri eban.

---

(1)Gartzez´tar IIIn Santso Aundia = 990-992 urte bitartean jaio, 1.004-1.035eko urte bitartean Iruñako errege eta Aragoiko kondea, 1.015-1.018ko urtetan Sobrarbe ta Ribagorza bere ezkontza bidez 1.035eko urterarte, 1.028-1.035eko urte bitartean bere ezkontza bidez Gaztela, Araba ta Monzonen agiduten eban, 1.030-1.035eko urte bitartean Zea´ko konderrian, eta 1.034-1.035eko urte bitartean Astorga ta VIIn Alfonsoren Leoneko errgetza menperatu ta agindu ebanetik, Waskonun Gens edo Baskoiaren Aberriko kaisar Jaun koroatuta, 1.035 eko Urriaren 18ko egunean il zan. (2) Naita Fernando onek 1.029ko urtetik Gaztelako konde lez agertu bere osaba "Infant"en ondorengotik. (3) Ueskaren udaleko euskerazko agiria (San Martinen jaietakoa) = Latiegi´tar Bizentek Euskalerriarenadiskideen elkartean idatzitako separatan datorrena (boletín LVIII,2002-1 San Sebastián) "El euskera en la Huesca de los siglos XIV al XVII".

A ta guzti be, euskerearen sendokuntza galtzen joan arren, errian baiño, goortetan edo erregeetxetan joan zan geiago galtzen, erriarena ez dalako aiñ errez galtzen, katoliko zirikatzailleak XVIIko gizalditik aurrerantza, euskerea, ebrai izkuntza ta mauritarrena sinesgaitzazko zabalkundean ezarri ebazalako.

Ortik agertzen dira, geroago guk be ainbeste bider entzun doguzan gure euskeraren aurka azpizkeriz ta bai maltzurkeriz iruzurtizko esaerak: ***hable usted en cristiano*** eta abar.

Baiña arrigarritu egiten nauena, zergaitik ez ote dabe esaten: "***hable usted en catòliko***" Jesusen irudi ta izena euren asmakizunezko zikinkerietan sartu barik ?

Gauza onekin apurbat konturatzeko esan bear dogu: 1.200engo urtean Gaztelako erregeak Ojakastrori, Fueroak emon eutsozela, epaiketa guztietan euskerea erabili egien, Ojakastroko erriak ez ebalako beste izkuntzarik jakin.

Emendik aurrera gero ta argiago ulermenduko dogu, euskaldunak Europa maite onetan eta zaarrenak izateagaitik, oso ezagunak izan garela beti, eta erriak nai erregea nor beren errikoa edo atzerriko erregeakaz itzarmen edo elkargotu egiten ba ziran, euren nortasunezko legeen babeserako alkartzen zirala esan bear da, katolikotasunezko sare orreitan atrapauta egoteagaitik, ez gendulako irten biderik.

1.200eko urtean Araba, guda keiñuz gaztelatarren gaitik menperatua izan bazan be, 1.332ko urtean Arabarrak beartu eben Gaztelako erregea euren Jauna izan zedin.

1.224ko urtean Bizkaia, Nafarroako elkargotik banandu zan.

Zoritxarrez baiña, 1.370ko urtean Aroko ama Juana Manuelaren ondorengotasunetik gure jauntza, Trastamara leiñuzko Arotar Juanen eskuetan jausi zan, ta 1.379ko urtean, bere

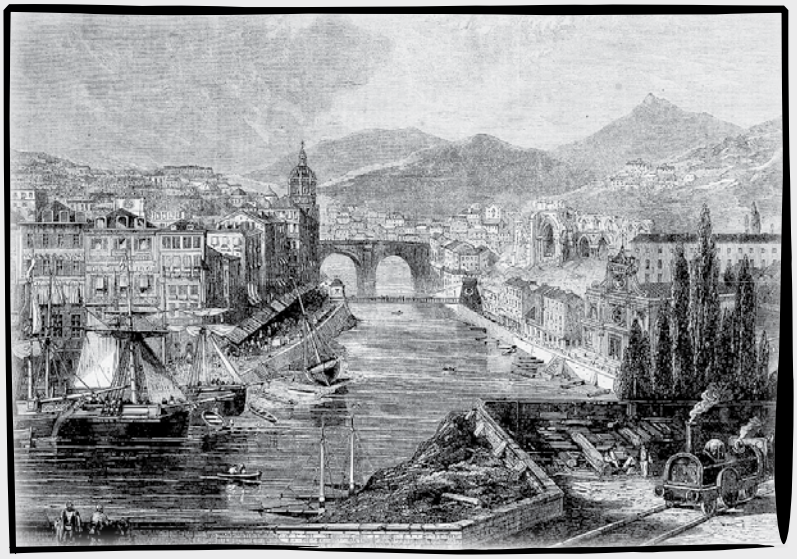

buru gaiñean gaztelatarren koroia ezarri eutsoenean, Bizkaia, Gipuzkoa, ta Arabako jaunak, Gaztelako erregeak izan ziran, 1.839ko urtean Agorrillaren 31n Esparterok Bergaran, Euskalerria oinpean menderatu arte.

Emen aitatu egin bear doguna, Gaztelatarren erregeak, Nafarroako erregeak baiño obeto aituten ebala euskal askatasunaren egarria, Nafarroako erregeak eritziz nastuta egotearren, ***beart arazleen premiñazko, indar, edo ta beartzekoak ziralako***.

Orregaitik Obanoseko zaldun Nafartarren erantzuna erregeari: "***ni zu beste, danok batera zu baiño geiago***". Aztu barik, orduan danak Euskaraz egiten ebela.

Orregaitik gure Euskalerriko laterrietan, batzangotasunezko babesak eta Jaurkintzazko ekintzak, beti izan diralako ***Foruko legeen*** alkargo bidez, gure erri bereziko jokabidearen ***une*** askatasunaren zentzuzkoa izan bear dau, bestela ez da ulertzen iñundik iñora begituta be.

Gure jauntzan.

1.441eko Azaroaren 6an Bermeotarrak, Ibañez de Meauritar Pero euren arduradunai, Jaun edo erregearengana bialdu eben euren Foru Legeak baieztu egiezan, eta Bizkaiko Jaun II Juan erregeak eskari ori bakarrik ez zala berak Bizkaitarrai zor eutsozenak esan da, Bizkaiaren orokorrezko Foru Legeak baieztu ebazan.

Or baieztatzen da, zelan gure euskal Foru oneik, guk askatasunezko eritzian daukagun demokraziaren nortasunezko izaerak, paperezko agirietan bir idatzi edo agirizko paperetan idatzita agertu daitezen, itzulpena dala.

-Eta ez dirala espainolak daukien diru gosean esaten daben antzera, eurak emoten daben mesede bat dala, euren erregea gure erregea izan balitz lez naastuta.

-Euskerearen jaiotzatik, gure jendekuntzaren nortasunezko izaera bereziak zeintzuk diran eta eurak ulertu dagien idatzi

genduzan agirizko paperetan, konturatu egiezen gu ez gintzazala gaztelarrak, ez beste gauzarik be, gu euskaldunak garelako beti danik.

Errege onek, ez eban arremanik euki Bizkaiko erri-gizarteagaz, Gaztelako erregetza moru ta Aragoiko erreiñuagaz beti borrokan ibilita, eta lur ta itsasoko guda leian askotan beartuta, Bizkaiko batzar eta alderdikideen buruzagiakaz eskatzen eban laguntza bidez bakarrik berba egiten ebalako.

1.444ko urte onetan, Bizkaitar alderdikidearen arteko borrokak, edesti guztiko gogorrenak eta odoltsuenak izan ziran.

Itsas ontzi Bizkaitarrak aldi oneitan, itsaso guztietatik ibilten ziran, Moruen aurkako borroketan, eta Inglaterra ta Europa guztian, gure portuaren merkataritzazko bizitzari, arrigarrizko goraldia emon da.

1.450ko urtean, Gaztelako II Juan, Portugaleko Isabelegaz ezkondu zan, eta 1.451ko urtean Isabel alabea euki eban, Gaztelako erregetzan, I Isabel la Katolika izango zana, eta 1.453ko urtean Alfonso semea.

1.451-1.452 urte oneitan, Gaztelaren erregetzazko politikari bildur, edo gure legeakaz sortzen ziran zalantzakin aspertuta, edo euren arduratan, sinisten ebalako ordua eldu zala, Bizkaia, Durango ta Enkarterriko ordezkariak erregearen orde egoan lege gizon Pero Gonzalez de Santo Domingorengana joan ziran, beragaz orokorrezko batzar bat egin gure ebala esateko.

Pero Gonzalez de Santo Domingo, gizon ona izan zan, eta berak be ulertzen eban, Bizkaitarrak kalte asko eukiten ebazala Foru Legeak idatzita ez egoteagatik.

1.452ko urtean Ekaiñako 2an Rigoitiako Idoibalzagan egin eben batzar ori, eta Durango, Bizkaia ta Enkarterritarrak, euren keskak aurkeztu ostean, bakotzari ziñezpena artu egiotzela esan eutsen, gero eurakaz batera, Bizkaia, Durango eta Enkarterrikoak euki eben oituzko legeak lez, ondo idatzita geratu zitezen.

Perok aldi orreitan garrantzizko zeregin askogaz egoala ta, maltzurkeririk bage idatziko ebela lurralde bakotzaren arduradunezko ordezkoari ziñezpena artu ondoren esan eutsen, eurak idatzi egiezala zentzuz, euki ebazan oiturazko legeak.

1.452ko urtean Uztaillaren 21ean, len, dei adarrezko bost mendietatik deituta eta Gernikako Arbolapean batzartuta, arduradunezko ordezkari orreik, idatzita aurkeztu ebazan Bizkaiaren legezko gorputz labur bat, 219 lege gai eukazanak, eta bakotzak bere laburpen bat euki ebana. Naita zenbakitasun au sortzezko itzulpenarena ez izan, Zelaiatar Adrianek esaten dauan lez.

Kantabroak eskatuta, Kastro Urdialesekoak be egon ziran batzar orreitan, eta orregaitik daukie euren ikurriñean, Gernikako Abolaren irudiagaz edertuta.

1.454ko urtean Ekaiñaren 20an il zan II Juan Gaztelako errege eta gure Bizkaiko jauntzaren Jauna.

Berangandik esan geinke, Bizkaitar Foru Legeakaz adeitsua(1) izan, edo ta Bizkaitarren legeak agintzen ebanakaz esanekoa(2) izan zala

Bera izan zalako alegindu zana, Bizkaiko erri Iribilduak eta Eleiz aurreko batzarrak alkartuta, idatzi egien Bizkaitar Lege Gorputz ori, Bizkaitar guztien on iritxi edo atsegintasunagaz.

Eta emen ikusten da argi ta garbi, bizkaitarren legeak ez zirala erregearenak eta gitxiago gaztelarrenarenak.

Baiña katolikotasunezko erlijioa gero ta indartsuago joan zalako, gure erregetza, jauntza, gorte ta euki genduzan jaurkintzazko gizon emakumeak euken euskal giza barrena guztiz galtzen asi ziran, katolikotasunezko eleiztarrak bultzatu ta norkerietan sartuta, erritarrak baiño beste goragoko mailla baten kokatu ziran, erregetza guztia senitartetuta geratu zalako, ***eta ots aundiko edo fazakerizko katolikotasun itz ori, aundikeri orretarako ipini eutsiela ikusiko dogu.***

-Ata guzti, Fernandoren ekintzan Nafarroari buruz ikusten dogu, berak oraindiño euki ebala Euskal arimaren baita apur bat, Nafarroa menperatu eban ostean, lotsagizunezko ekiñagaz zaindu ebazalako lengo nafar agintariak bera bizi zan artean, Frantzizko Santuaren aitari lez.

1.504ko urtean Isabel katolikoa il zanean, Fernando, Aragoiko beren erreiñura bigaldu eben, Juana bere alaba Austriako Felipe Ederrarekin ezkonduta egon zana Gaztelatarren erregetzara igonda.

1.506ko urtean Agorrillaren 27an gaztelatar errege barri oneik Fernandok ezer jakin gabe, Nafarroako erregeakaz adiskidetasunezko alkargo bat sinatu eben, eta ortik ikusiko dogu zelakoak ziran Fernandoren asarreak.

Fernando bitartean, Foixtar Germanarekin ezkondu zan eta seme bat euki eben.

Eta Germana ta bere seme oneik, Frantziako erregetzaren oiñordezkoak ziralako, Felipe Ederra ur apur bat edanda il eta Juana zoratu zalako espainaren aberrikoiari ikaragarrizko urduritasuna sartu jakien Fernandok zer egingo ote ebanagaz bildur,

(1)Adeitsua = respetuoso. (2) Bizkaitarren Legeak agintzen ebanakaz, "Esanekoa" = humilde, sumiso.

eta Germana ta bai semea il ziranean, Gaztelarrak deitu eutsoen Fernandori, euren erregetzaren ordezkotzagaz arduratu dagian.

Eta emen, garrantzi aundiko galdera bat agertzen jaku: Zergaitik ez eutsoen Zizneroz kardinalari deitu?.

Felipe erregea il da, Frantzez eta Gaztelartean gudaren keiñadura sortu zan(1), eta Fernandok orren egoeraren unetxoa gozatu eban, len Juana ta Felipek egin eutsoen narga, urruin edo muziñagaz(2) naparrak zigortzeko.

1.512ko urtean Uztaillaren 21an Alba dukearen guda indarrak Iruña aurrean geratu ziran, eta iñungo borrokarik bage 25eko egunean uriko giltzak Albari emon eutsoezan.

Goian aipatu dogun lez, Fernandoren ***euskal baita*** apur bat oraindiño eukela, ziurtzeko esan bear dogu, Fernandok nai ta guda eskubideakaz ezarri beren ekintza nafartarrakin, Done Fransizko Xabieren aitari, legezko nafar erregearen aldekoa gorputz ta arima guztiaz izan zanari, euki eban aolkularitzazko aginpidearen errege lanari lotsagizunez, il arte itzi eutsola.

-1.513ko urtean Epaillaren 23an Nafarroako Foruari ziñ eginda, eutsi egingo ebala nafar jaurkintza guztia.

-1.515ko urtean naita Tudelan sinatu zan alkargoarekin, nafarroako erregeari andik aurrera antolatzeko bideak moztu.

1.516ko urtean Urtarrillaren 23an Fernando il zanean, Nafarroako erregeak ostera be gudarako leiatsu agertu ziran, baiña aurrean Jimenez de Ziznerostar Fransizko, Toledoko kardinal nagusia, fedezain(3) aundiena eta orain errege ordea zana agertu jakien, eta atzera egin bear izan eben.

Zisnerosek koronel Billalbarekin Nafarroako gaztelu, eleiza ta dorre guztiak moztu ebazan, ainbat nafar ilda ta ereiñeko lurrak kiskilduta.

-Triskantza au eginda, Billalba koronelak Zisneroseri idatzi eutson: ***Navarra està tan baja de fantasia despuès de que vuestra señoria reverendìsima mandò derrocar los muros, que no hay hombre que alce la cabeza***.

1.517ko urtean Azaroko 8an il zan Zisneros, eta Nafartarrak ostera be gudarako aupatu ziran, Noainen 1.521eko urtean Bagillaren 30ean guztiz apurtuta geratu ziranak.

-Andik aurrera, espainaren Igo Karlos, Alemaniako Vn ta Nafarroako IVn errege izango zanaren eskuetan geratu zan dana.

-Onek, Beenafarroakoak bertan itzi edo ukatu ebazan, eta Auñamendiak berezko muga baten antzera geratzea lortu eban.

Eta emen argi ikusten dana, erregeak elkargokoak izan arren, azpikeriko joko baten bidez, erri berezien suntsitutasuna gura ebela, baiña erri guztiak iltea lortu ezin leikezalako, alkargoan iraun gendun Austriatarren erregetzaldi guztian.

-Eta nai ta denboraldi orretan Euskal gizon emakume askok, apur apurka Madrilleko jauregiaren lorio bideetan(4) zatika jausten jakielako ***nortasuna galdu, eta aundikeri edo norkerizko jokoa batzuentzat atsegiñezkoa izan zalako***, Euskalerriaren berezitasunezko izaera XVIIIn gizaldian oraindiño gorputz oso baten agertzen da, sinatutako alkargo edo itzarmenaren bitartez espainako erregeakaz gure jaun lez.

IIn Karlos ***lilluratua***(5) ondorengo barik il zanean, or amaitu zan Austriatar Asburgoko leiñua, eta espainako jaurkintza, bere arrebaren Maria Teresa Frantziko errege XIVn Luisegaz(6) ezkonduta egon zanaren birseme, Borboi leiñuko Anjoutar Vn Felipeen eskuetan itzi eban.

Eta espainolak aspertu ziralako itxaroten, berezitasunezko erriak ez giñelako aienatzen, Vn Felipe borboia ipini eben errege, ia gudaren indar bidez, ugarteerdi onen berezitasun guztia aienatzen ba eban(7).

1.700-1.714 urte arteko ondorengo guda sortuta, Vn Felipe Frantziko katolikotasunaren aberrizko jaurkintzaren gortekoa izanda, goitik berako batzangomende eritzikoa zan, eta Aragoi ta Katalunya Austriako Karlosen alde egon ziralako, "***Nueva Planta***"ren legea atarata, biak eukezan Foruak ezereztu ebazan.

Euskaldunak eta Bizkaitarrak batez be, jakin eben laster agertuko zala onantza, eta alan sortu zan, katolikotasunezko batzangotasunagaz mugak Gaztelako lurraldetik Bizkaiko itsasoraiño aldatu gura ebazanean, lurraldearen batzangotasun billa ibili ziralako eta portuaren merkataritzazko zerga ordaiñak, gure erriarentzat bearrezkoak eta gureak izanda, ordaiñ orreik eurak gura ebazalako.

Bizkaiko gizartea matxinatu ondoren, Vn Felipek ezereztu ebezan agindu orreik, eta mugak ostera joan ziran beren lekuetara, Foruak beti lez geratuta.

(1) Alan esan eben beintzat. (2) Narga, urruin edo muziñagaz = deprecio, menosprecio. (3) Fedezain = inquisidor. (4) Lorio-bideetan = pasillos. (5) Lilluratua = el hechizado (6) XIVn Luis = rey "Sol". (7) Gaur be, ori asi dira egiten alkarteko legearekin, Batzangotasunaren aitxakiagaz.

1.789ko urtetik aurrera, denbora barriaren aroan sartzen gara.

Edestiaren irauntasunean ta apur apurka agertzen ziran aurrerakuntzakaz, denboraren aldaketakaz lengo erregeen orokorrezko aginteak indartu barik makaltzen joanda, Nizeatik be merkatilismoagaz batera etorten zan katolikotasunaren batzangotasuna be makaltzen etorri zan, eta nai ta Europaren berezko erritetan eta Euskalerrian Iparraldeko iru lurralde ta egoaldean, Nafarroa, Araba, Gipuzkoa eta Bizkaian gure askatasunezko eskubideak euki, tresneri barri orreik indarrezko aukeran emoten eutsoezan neurrian, euren asmakuntzak asi ziran gogortzen, gure berezko erri Foru Lege Zarrak erasotuta.

Zergaitik baiña menperatu gura ote eben berezko erri ta errege irudiak, euken jabetasun ta antolatzaille edo artekarizko arduratan?.

Erregetza orreik, XVIIn Mendetik onantza makaltzen joan ziran lez, ta berezko erriak ekanduzko ardurean indarra artzen, batzangotasunaren asmakuntzazkoak, erromatar kaizar sakratuaren katolikotasun tresneri orrekin ez ziralako gai izan munduko giza guztia eritzi baten inguruan batzangotzeko, saio barri bat asi ziran antolatzen.

1.789an Frantzian egin zan iraultza izan zan saio barri ori, laterritutako lurralde aundien jendeak pillotuta, erri ta izkuntz ezberdiñ orreik, ia aienatzeko gai izaten baziran, erromatik asmatuta, etorten zan latiñezko katolikotasunaren al osokerizko asmoak betetzeko.

Frantziko lurraldearen erregeen artean, franko erregeak lenengo leiñuetatik beti, goitik berako jaurkintzaren zaleak izan ziran lez, iraulketaren ondorio bidetik, Frantziko gizarte ta lurraldeak batzangotu gura ebazan, eta ararte euki ebazan antolabidezko(1) erregeen ardurak baztartuta, berezko erriak daukezan nortasunezko izkuntz eta lurrak guda bidez latiñezko katolikotasunaren asmakuntzazko aberritasunagaz laterritu ebazan, Frantziko lurraldean danak frantzez biurtuta.

Eta katoliko batzangotasun ori mundu osorako asmatuta izan zan lez, Europa osoan eredu ori artuta, ararte egon ziran itzarmen bidetik antolaraziko erregeakaz lotuta, lurralde aundietan, guztiz Laterrituta geratu zan, aberri barriak katolikoaren izen gaiñerakoagaz.

Europa guztian, erregetzaren antolaraziak, gauzezean edo ezerezaren(2) maldaberazko aipu txa-

rrean(3) egonda, Frantziko erregeai ***lepoak mozteko gailluan*** XVIn Luis 1.793an Urtarrillaren 21ean eta bere emazte Mari Antonietari Urriaren 16an kendu ba eutsoezan euren buruak eta Frantzesaren legezko eskubideak ***legetasuna, senidetasuna, ta bardintasunera*** goraldu ba ebezan ospe aundiko itzekin, ***zeozeren ustel usaiña euki eban, berezko errigizartearen eskubideak menperatu egin ziralako:*** Frantziako erregeen antolarazitik, frantzezarren erregetzara aldatuta, berezko izkuntzak euskerea lez ezereztu naian, errigizarte guztiak mercantil katoliko fazizta batzangotasun orreitan laterritzeko.

Zer ote sortu jakie gure jaun euskaldunai baiña, aldaketa orreik gure artera agertzeko ?.

VIIn Fernando.

1.808an Epaillaren 19an Asturiaseko printzearen alderdia gogor eginda lortu eban, IVn Karlosek, erregetza bere seme VIIn Fernandoren eskuetan itzi egian.

1.808an Jorraillaren 15ean VIIn Fernando, Napoleonegaz Baionan alkartzeko Gazteizen egoala, Bizkaitarrek gure Lege Foruak ziñez izenpetzeko, Gernikara joateko eskatu eutsoen.

Eta 1.808an Jorraillaren 15eko egun berean, Bizkaitar beste talde bat be aurreratu jakon, indarrez ipinita eukezan portuko kapitañak edo gudal buruzagiak kendu egiezala, Bizkaitarrak bere jaunagaz euki ebazan arreman onak, ostera bere onera ekarteko.

1.808an Jorraillaren 17an VIIn Fernandok, euki genduzan Foru Lege guztiak baieztuz, gauza biak onartu ebazan, eta agindu ebazan bear ziran aldaketak egiezala, Bizkaitarrak euren egokitasunezko askatasunean jarraitu egien.

1.808ko Loraillaren 6an Napoleonek, IVn Karlos eta VIIn Fernando Balenzaiko gazteluan atxilotu-

(1) Antolabide=arbitraje. (2) Ezerezaren = Incapacidad. (3) Maldaberazko aipu-txarrean = descredito.

ta eukazala, gortearen ekintzazko antzeko bat egin eban, bere anai Napoleon eta Bonapartetar Jose Espainako errege aulkian ezartzeko.

Napoleon eta Bonapartetar Josek, Bizkaiko Urkijotar Mariano Luis, bere ordezko ministrua, eta Mazarredotar Jose Domingo gudaontziren ministrua izendatu ebazan, eta Mazarredotar Jose Domingo Bizkaiko Batzar Nagusietan buru zala, Bonapartetar Josek, itz eman eban Bizkaiko jaun lez.

Napoleonentzat baiña, gauzak ortik aurrera okertzen asi jakozan, eta a ta guzti, Napoleonek Euskal Nortasuna onartu ta be, berak Europako Laterri guztiak lez, Euskal izaera Frantzez biurtu gura eban, Frantzezak IVn gizalditik asi ta, beti ekarri dabelako azpitik marratuta, katolikotasunezko batzangotasunaren meneko eritzi ori, eta asmo oiekaz, mundu au kaisar baten agindupean elburutu gindezan.

Bizkaiko gizartea matxinatu ondoren, VIIn Fernandok ezereztu ebezan Euskalerri ta Bizkaiarentzat batez be menpeko lege orreik, baiña leen espainako gudataldeakaz eta gero Frantzesarenakaz iru bider orren aldizkan ia bost urtetako ainbeste nekaldi ekarri ondoren, beste garrantzizko gauza bat sortuko zan: "***euskaldun batzuk Frantzez zale ta beste batzuk espain zale egin zirala***, euskal gizartearen ***baita*** naspillatuta, gero espainol jaurpideekin eta karlistadaren guda bidetik, geiago naastuko zana.

1.810ean Iraillaren 24an, gudal nagusiak, Kadizeko gorteetan erregearen ordezkoa egiten egon zirala sortu eben "***espainitarren jaurgo barria***"(1), eurak aitu edo gura eben espainol guztientzako ezarri bear zala ta, euskal Foru lege, nortasun eta berezko erri lez euki genduzan eskubideko askatasunak kontuan artu barik.

Gudalburu nagusiek, emen euki eben guda indarragaz arrotuta eta

erregearen gaiñetik kokatuta, jaurgo barri ori, danez gain ezarri gura eben.

Baiña begitu zer agertzen da emen: ***espainako gudal nagusiak erregearen irudia buru lez euki gura ebenak, euren agindupean edo sortu eben konstituziozko jaurgo barri orren legepean beartuta ezarri ebela.***

Gudal nagusi aiek, zelan egin ebazan gauza orreik erregearen gaiñetik, eurak ez ba ziran iñor lege orreik egin eta gitxiago ezartzeko?.

Orregaitik itauna: Europan nortzuk euki eben agintaritzazko indar nagusi ori, eleiztarren azpiko aolkularitzan, katolikotasunezko aberkoitasunean batzangotuz, kaizartzazko laterri orreik ezarri zitezen ?.

Danok dakigu, diru zalekeri aldekoakaz batera, Erromako katolikotasunak zer gura eban Europa ta mundu guztirako, bera izan zalako erregearen gaiñetik Europaren aolkulari nagusi ta bakarra 1.790 urtetan.

Mendizabalek(2) orregaitik, Kadizen egoan espainaren gudal gorte edo guda yaurlari(3) agindupean sortutako konstituzioaren legezko jaurgo barri ori, Bizkaian ipini gura eban, ***Euskalerriarentzako zeruaren oneitariko atsegin sari bat lez***, espainaren beste lurralde bat geiago izan edin, eta orretaz alegindu zan.

Espainako gizarte guztia emendik aurrera kidetu egingo zan, espainako konstituzio barri orregaz batzangotuta aurrera egiteko, eta apur bat baiño geiago jaurkintzazko ulermenean naastuta, lengo antzera, erregearen al osokerizko agintaritza gura eben artean.

1.812an Urrillaren 17an indar ta maltzurkerizko auteskunde baten aukeratu ziran euren aldeko euskal ordezkariai, Kadizen egoan guda jaurlariaren aurrean aurkeztu zitezela agindu

(1) Espainako jaurgo-barria = creaciòn de la nueva constituciòn Española, edo "VIVA La "PEPA". (2) Mendizabalen izen-abizenak = Juan Alvarez Mendez izan ziran, 1.790an Kadizen jaiokoa judutar sendi baten. (3) Guda yaurlaria = gobierno militar.

eutsen, espainako jaurpidearen agiri orreik izenpetzeko.

Eta 1.812an Azaroaren 1erako antolatu zan, espainaren jaurgo agiri barri orreik, Bizkaiaren Udal guztiko erritarren aurrean irakurri eta gero ziñ zitezen.

Bizkaitarrak narda askorekin egin ebena.

1.812an Abenduaren 13an jaurgo orreri ziñ egin ondoren, Euskalerriaren iru lurraldeko Udal guztiari agindu eutsen, 1.813n urte guztirako espainar eritziko ordezkariak aukeratu egiezala Euskalerri ta Bizkaiko gizarteak jaurkitzeko, euskaldunak oiñaze ta nekaldi aundi baten egin ebena.

1.812an Abenduaren 31n, ostera sartzen dira prantzez gudalozteak.

Eta 1.813an Bagillaren illa erdian, ostera urtetan dabe prantzez gudalozteak Bilbotik.

1.813an Bagillaren 21ean, Arthur Wellesley Wellington dukeak Gazteizen, Napoleonen gudaloztea menperatzen dau, eta Napoleonen guda taldeak ortik aurrera, Frantzira aldatzen dira betiko.

1.813an Uztaillaren 21ean, espainaren lurralde guztiko gotzaiñak asi ziran keiñatzaille esaten, ***espainako ordezkarigaitik iñork ez egiela txarto berbarik egin, zuzen edo ostonduz, iraulketaren eritziak sartu ez zitezen***.

Eta orretarako, espainako eleiz guztietan, urte guztietako Epaillaren 19an ***Te Deun*** abestu egiela agindu zan, espainako jaurgo zaleak ekarten eben askatasun omenez.

1.813an Azaroaren 11n, Napoleonen gudalozteak porrokaldi gogorra artuta, Napoleonek Balanzaien elkargo bidez ziñatu bear izan eban VIIn Fernandoren askatasuna, bere erregetzazko aulkian ezarri zedin.

1.814an Epaillaren 13an VIIn Fernando, frantziaren lurraldeko Balenzay erritik urten eben espainarantza.

1.814an Loraillaren 4an VIIn Fernandok Balentziatik, espainaren jaurgo zale gudu ordezkariak Kadizetik keiñuz agindu ebezan lege guztiak, ezereztu ebazan, eta gure Foru Legeak ostera ezarri ziran betiko eredutasunean.

1.814an Urrillaren 15ean VIIn Fernandok, ostera baieztatzen dauz Bizkaia, Araba eta Gipuzkoako Foru Lege guztiak, Bagillaren 27ko eskutitzan egin ebanez.

Eta, 1.814an Abenduaren 14an Nafarroari beste agindu batekin, bere erregetzazko eskubideak berrezkuratu eutsozan.

1.819ko urtean IVn Karlos, VIIn Fernandoren aita, Napoleonen atxilotasunetik aske geratuta, espainara itzuli barik, Erroman bizi zan, bertan il zan arte.

1.820ko urtean, ostera azten dira gure Foruen aurkako eraso aldi gogorrak.

Guzur, maltzur eta indarrezko bidetik euskal gizartearen ***Arrazoizko Baita*** lokaztu egingo dauana, ta urtearen aldaketako bidean ***euskal nortasuna*** ezereztasunezko amiltegira bideratuko dauana.

1.823ko urtean VIIn. Fernandok, gudalburu jaurgozaleak indarrez beartuta, espainako jaurgo barriari ziñezko itza emon bear eutson.

1.823an Jorraillaren 2an, prantziko errege XVIIIn Luisen gudalozteak, Angulemako dukearen agintean Baionatik agindu eban: "***espainara aldatuko zala VIIn Fernandoren laguntzan, bere erregetzaren absolutismo edo alosokerizko jaurkintza lortu egian***".

1.830ean VIIn Fernandok, ***salikako*** legea ezereztu eban, bere alaba Isabel errege aulkian ezarri zedin. Eta espainaren ondorengo guda sortuta, gure Euskalerriarentzat zoritxarreko ondorioak ekarriko ebazan, txeberazko guda orreitan nai ta nai ez, nastuta geratu giñelako.

1.833an Iraillaren 29ko arratsaldean VIIn Fernando il zan, eta bere emazte Maria Kristinak artu eben ordez espainako jaurkintza, arik eta euren alaba IIn Isabel erregetzazko adiñetara eldu arte.

1.833an Azaroaren 30ean, erregetzaren jaurgo barriaren agindua.

1.833ko Urrillan sortu zan Espainan erregetzaren ondoriozko guda, karlisten aldetik, VIIn Fernandoren anaia Karlos Maria Isidrok bideratuta.

1.839ko Urrillan Euskalerria gudariz beteta itzi ondoren, Espartero 44.000 gudarigaz Zaldubara joan zan, bere gudaltegia Mas de las Matasen ezarrita.

1.839an Urrillaren 25ean eldu ziran Euskalerrira gure eraberritutako "Foru Legeak" bere txatal baten esaten eban araubide onegaz: "***Sin perjuicio de la unidad constitucional de la monarquia***".

Eta beren bigarren idazkunean, gure "***Foruak, espainako erreiñuaren orokorrezko konstituzio edo iraspenagaz egokituta***" esaten ebana.

1.841ean Dagonillaren 16an espainiako jaurkintzak Nafarroako Aldundiren baimenagaz, 1.839an Urrillaren 25ean sinatu ziran egiuneko legeari ezeren jaramonik egin barik, lotsagarrizko "***Ley Paccionada***" ezarri eban.

Bigarren karlistaren guda be egin gendun emaitza onekaz.

1.876an Otsaillaren 15ean, espainiarren jaurgo edo konstituzio barria aldarrikatu zan, 1.931garren urteraiño iraungo ebana.

1,876an Otsaillaren 28an Lizarra, karlisten irudi edo karlista gudarien itxurapenezko irudizkoa zalako, espainiako liberal gudalozteak eraso ta odolkerizko(1) sarraski gogorrenak egin eutsoezan, eta geiagorik ez eutsen egin, ezin ebelako.

Euki eben etsaimende orrein bitartez:

VIIn Karlos, 26an Burgetera eta 27an Balkarlos´etik igesean Tolosara joaten da, baiña Uri au be eraso gogor baten bidez inguratuta, ta urrengo egunean etsaimentzeko egon zalako bertan sartu ezinik, Baztaneko ibarrera joan zan.

Oraiñarteko bitarte labur onetan gauza bi ikusten doguz, bata:

Katolikotasunezko konstituzioaren jaurgo ori, noiz nola edo ta euren naierara ibili ebela egokitzen arrazoizkoa biurtzeko, gure gaurko egunetan, eurak orduko denboretan egiten ebena legezkoa zala esateko.

Baiña, nun edo zelan egongo ote ziran berezkotasunaren errigizarteko etsaiak, jaurgo ori arrazoiz biurtzeko ?.

Izkilluaren indarkeriak arrazoizkoak ote dira ?.

Bestea: Lizarra karlisten eskutik kendu ebenean, amaitu zalako bigarren edo irugarrengo karlisten guda, espainitarren XIIn Alfonso erregea garaitsuki ta keiñatzaile Donostin sartu zala.

1.876an Otsaillaren 28an VIIn Karlosek Balkarlosen, gudaloztearen 10.000 gudariei ikustaldia egin eta gero, Nafarroako Arnegitik aldatzen dauz Auñamendiko mugak ostera itzultzearen aldarrikapeneko itxaropenagaz, Gaztelako 6 talde, Asturias eta Kantaurikoak 4 talde, Balentziako 3 talde, eta zaintzale zaldun talde bategaz, Plasenziako 6 kañoi sail, Usarezak eta bidearen erakusleakaz aldatu zan prantziko euskal lurretara Arnegiko zubitik.

Eta Nafartar gudari taldeak, Orbaizeta eta Burgetetik aldatzen dabez mugako mendiak.

Egun orretan XIIn Alfonso espainiar erregea, Iruñako Urian sartzen da bigarrenez.

1.876an Epaillaren 1ean VIIn Karlosek Baionatik, eskutitz bat bialdu eutson Segarratar Tomaseri, esaten: ezereztu egiezala ostera borrokan asteko Kataluñan egin ebezan alegiñ guztiak, aurrerantzean ez zalako egon ezeren etorkizunik peninsula onetan Iparraldeko gudalozteak etsaimendu ziralako.

Eta Segarratar Tomasek itzarmenduta eukezan gudariekin Frantzira aldatu zan.

Ekintza onegaz, amaitu ziran beste aurkako guda guztiak.

VIIn Karlosek amaitzeko, eskutitz bi bialduta espainitar erritarrai, eta bestea beren gudariai.

1.876an Epaillaren 2an Lapoblaziñoko gaztelua jeneral ordezko Araoz´eri etsaimendu zanean, bere bost gudal agintari, 76 gudari, 8ko kañoi bat, osagille bat eta apaizakin, amaitu ziran karlisten izena eroaten ebezanak espainiarren ondoriozko guda onetan.

XIIn Alfonso Iruñatik asita, Gares, Lizarra, Los Arkos, eta Logroñotik Gazteizera joan zan, eta Durangotik Bilbaora txalo ugari artean.

1.876an Epaillaren 13an XIIn Alfonso Bilbotik Portugaletera joan zan, eta inguru ori ikusita gero, Somorrostron aldarrikapen gogor bat egin eban gure foruen aurka, gudalozte irabazleari berba onek esanda:

"Fundada por vuestro heroìsmo la unidad constitucional de España, hasta las màs remotas generaciones llegaràn los frutos y las bendiciones de vuestra victoria".

Berak "bakea garaipendu" ebala esaten eban, baiña zelan lortuko ote eban bakerik, ezpata indartsu ori eragin gogorrakaz, buruak itxuraz bakarrik makurtuazo baiño ez ebazan egin ?.

XIIn Alfonso Somorrostrotik Madrillerantza joan zanean, gauza baragarri batzuk sortu ziran bidean, eta geien Santanderretik aldatu zanean, oneik konturatu barik, edo ta konturatuta, baiña barregarrizko ekintza zikin baten:

-Andrak bulerretan, aterkiñetan, umien jantzietan, eta abar.

- Musikari edo soiñu jotzailleak euren tresneri edo ereskiñetan.

- Gizonak kapela, ginbail edo ta txapel eta lebitetan.

- Poxpollo ontzietan.

- Nai aizagalluetan(2).

- Txakurrak eztarri edo ta lepoko, ustai edo lepustaietan, ormatan, etxeetan, eskegitako ikurriñetan, kaleko argietan, dendako ateetan ta erakus tokietan, baita ikusi leiken leku guztietan ipinten eben iragarki au: "***ABAJO LOS FUEROS***", lotsagabe-

(1) Odolkeri = ensañamiento, encarnizamiento. Sarraski = estrago, destrucción, carniceria, degollina. (2) Aisagalluak = abanico, ventilador, eta abar.

kerizko zomorro jai bat izan zana, "***Euskalerriaren Legezko Izatasunari eta bere seme-alabari***" bortizko indarrean eta ain gorrotozko berotasunekin, ezinbesteko amurrua erakutsita.

Eta alderantziz, Foruen alde jokatzen ebanai edo ta Foruen babesean zeozer erakusten ebanai, zigor andi ostean, oial txabola baten sartu eta jende gabeko basamortuetara bialdu, bere izatasunezko aberriaren alde urten edo ta beren izena aldarrikatzen ebelako.

1.876an Jorraillaren 6an espainiar gortekoak, Somorrostron XIIn Alfonsok esan eban guztia onartu eben, eta Kastillotar Kanobasek gure euskal Foru Aldundiko arduradunai Madrillera deituta, agiriko aldarrikapen bategaz, au esan eutsen:

"Eurak guda au, ariñauko izaeraren legezko utziera, eskubide, edo ta elkarpide barik irabazi ebela"

Esan orrekaz argi itzita, guda irabazi ezkero, eurak izan zirela eskubide guztiaren jabe.

Alan ote da ?.

Jainkoak Mundu onetan bakez bizi gindezan, oiñarrituta daukazan Legeen gaiñetik, gudako legearen era orreitan ordezkatu bear ba genduzan zor eskubidearen eginkizunak, gudak eta borrokak etenbakoak izango ziran, oraiñarte izan eta diran lez, menperatzeko baimen edo ta gudarako eskubide orreik, danorenak izan ezkero.

Orregaitik mundu onetako gizon/emakumeak ez daukagu eskubiderik iñungo legerik agertzeko, Jainkoak ipinita daukazan Legeak ardura andiz eta gogo onenean bereztuta, egipidetzea baiño besterik.

Eta begitu zelango aldea dagon eurak esangura dabenetik, egin bear doguzan egizko egipideraiño, lege orreik, fazizta zapaltzaillearen legeak diralako.

1.876ko urtean Nizeto Alkala Zamora espainiarren errepublikako lenengo lendakaria izan zanak, ***Las Nacionalidades*** idatzi eban liburuan esaten eban:

"En España la cuestiòn de los vascos es mucho màs grave que en Francia. No los une a los demàs pueblos de la penìnsula, ni la raza, ni la lengua, ni el carácter, ni las costumbres, ni las leyes".

"No siguen el movimiento polìtiko del resto de la naciòn. Vencidos, se les ha arrebatado con los fueros la exenciòn del servicio militar y de los tributos.

¿Son por eso màs españoles ?.

Es indudablemente el resultado natural de la diversidad de razas ese antagonismo que entre ellos y nosotros existe.

A poco que se combine aquí los distintos criterios para la teoria de las nacionalidades, tengo para mi que se habrá de estar por la independencia de los vascos.

¿La consentiria España ?.

¿Se està seguro escribe en otro pasaje de su libro "Las Nacionalidades" que esas y otras provincias no vuelvan a levantar pendones por sus antiguos fueros ?.

En mi opiniòn duerme el fuego bajo la ceniza".

1.936ko urterarte, Europaren katolikotasunezko kaisar batzango zale aberkoi faziztak ikusita, euren eritziak iñundik iñora ez zirala onartzen, bigarren guda nagusia antolatzen ibili ziran bitartean, Franko ipini eben gudal buru erdiugarte onetan, katoliko eleiztar, Alemaniako Hitler, ta Italiako Mussoliniren laguntzarekin, bigarren errepublikea ezereztu ostean, kaisar edo nausitzargo agintaritzan indartu egien katolikotasunezko aberkoi batzangotasuna erdiugarte onetako laterrian, bigarren guda irabazita Europa osoa, euren norkeriz Nizean asmatutako katolikotasunaren agindupean jaurkitzeko.

Gaur ez dira ausartzen beste bat egiten, munduko bizitza berrogei bider aienatzeko atomozko lerkaiak dagozelako.

Baiña badabiz bai, saio barri bategaz, edo ta diruzko era bidetik lortzen, len amaibageko gudakaz ezin ebena lortu, guda ostetik menpekotasuna lortuta, eta bizitzeko bear doguzan diru ta mozkiñak, denbora gitzi baterako izaten zalako errigizarteak euren norkerizko kontrolpean eukitea, gaur diruaren kontrolakin gura dabena luzerorako lortu, len gudakin ezin ebena.

Noiz arte ibiliko ote gara, burukaldi gogor orreikaz ?.

Eta errigizartearen nortasunezko eskubide ta jendekuntzazko izkuntzak gaur zer ?.

2.000 urteko erasotasunaren arazo gogorrak daukaz gure Europa ta mundu onek, bere jaurkintzazko zentzuan ezarri ezinik.

Jaungoikoaren bereztasunezko legeakaz, eragilletasunaren askatasunezko ardurakaz jaiotakuari, batzuk, euren sasijainkotasunezko norkeri bidez, morripeko serbitzuan gure dabezelako ipini.

Gaurko Europa ta munduan, katolikotasunezko uts ezintasunezko Aita Santuaren eredu edo jarraibidetik agertzen dira, gizaki gitzi orrein esku artean eukitea eragilletasunezko ardura guzti orreik jabetuta.

Eta zer gertatzen ote jaku goitik berako jaurkintz orreikaz ?.

Arduradunezko gitzi orreik, norkeriaren sasijainkotasunera aldatuta, eurena izando balitz zalakoan, eurentzat egiten dabela, eta orregaitik arrapetan dira geienak, eskuak diru artean daukiela.

Noiz arte ?.

Katolikotasunaren batzangotasunezko asmakuntz ori, Jainkoak bereztutako legearen aurkakoa izanda, guzurra utsa da, eta guk zor eskubidearen ordezkari arduradun lez, Berak bereztu ebazan legeekin jaurritu eta bideratu bear doguzelako egiten doguzan guztiak, baten batek esango daust noraiño eldu oteko garan ?.

Ondorio lez, esku luze edo lapurtzazko ugaritasun aundienera eldu gara Europa onetan, eta Grezia, Italia eta espainolaren eragillezkoen antzera, erriaren euneko diruaren kopurutik eurak eroaten dabe larogeta emeretzia, erritarrak guztiz beartsu edo ta morroitasunean txiratuta izten dabez ezeren lotsa barik.

Europako erri ta errigizarteak, orregaitik dagoz arduragabetasun onetan nortasun guztia galduta, eta ez dau dagon lokatzartetik urtengo, arik eta zor eskubidearen ordezkaritzazko ardurak, danoren artean banandu arte, bizitza onen ardurak, danoenak diralako.

Guzurra, guzurragaz bakarrik elikatu leikelako, baten batek iruditu leike zer egin dogun 2.000 urtetan egiagaz, norkerizko guzurragaz bere gaiñean mailluka, burdiña lantzen lez ?.

Europa eta mundu onen errigizarteak zaintzeko, orokorrezko ardurea bear da, eta berak daukan astuntasunezko egin bearragaz, ezin leike edozein eratara edo batzangotuta eroan, ardura orreik dagozanen artean bananduta baiño.

Nire ustez, goitik berako aginduan baiño, bealdetik asita orokorrezko ardura orreik, danoen artean bananduta eroan bear doguzela esagura dau, danon eskubidearen ordezkaritzazko ardurak diralako.

Eta antolakuntz ori adierazteko, zeintzuk dira egitarauen aurretikoak aurkeztu bear doguz lenengo, aurretiko orren gaiñetik jakin daigun, guk ezin dogula baldintzapetu egitamu onen antolakuntzatik ezer, ardura orreik Jaungoikoarenak diralako.

Zeintzuk ote dira oñarrizko adierazpen orreitan, aurretikoen xeetasunak ?.

a) Zor eskubidearen ordezkaritzazko arduradun jaioten garela.

b) Gai bizi onetan, eragilletasunetik kanpo ez garela ezeren jabe, ezer ez dogulako eroaten bizi onetatik.

d) Eragilletasunaren arduradunak jaioten garela bizi onetara, aurretiko bi orreik zuzentzeko.

Zelan azalduko ote dogu, aurkezten dogun egitamuaren adierazpen au ?.

Bizi ontara jaioten garanean neska mutillok, Paleolítico Neolítico denboratan euskaldunak egin gendun bezela alkartzen gara, eta senar-emazte biurtuta etxea sortzen dogu ortik gora auzotuteko, eta auzotasunetik udal edo ta erriak osotuta, errizko ugaritasunean lurraldez laterritu.

Oituraren azturazko bide orreitan izkuntza sortuta, izkuntz orren ezaugarritasunezko nortasunezkoak biurtzen gara, ta aberri baten batzen doguz, izkuntz orren eragipeneko lurraldekoak garenok, be maillatik gorako maillararte talde bakotza, bere batzordeagaz.

Batzorde bakoitzean aukeratzen diran arduradunak bialtzen dira goi maillako batzordeetara, azken maillako batzordera edo aberriaren batzordera eltzen diran ordezko arduradunak azken edo goi maillako erabagiak artuta, izkuntz orren eragipeneko nortasunezkoarentzat.

Guzti au lendakaritzarik gabe, danak bakotza bere neurrian aukeratutako artekariak bakarrik diralako.

Zetan ezanik be, emen zeozeren bagetasunean garela, gure ordezkaritzazko arazoen aurrean eta euren arteko igurtziketan istillurik ez daiten egon, bear dogun koipea edo ta arazo gogor baten aurrean aurkeztuta gora askabide begituten dogunean Jainkoaren billa, Beragandik agertzen jakun maitasuna da koipe ori, zor eskubideko ordezkaritza guztietan emon bear doguna, maitasun ori dalako mundu onen erri edo ta aberri guztietan eroan bear doguna, bakez bizi gindezan.

Eta Jainkotik jatorkun maitasun ori da latiñez esanetan "religare" edo ta erlijio lez antolatu egin bear doguna.

Baiña ez, katolikotasunezko batzangotasunaren norkerizko asmakuntzan, Jainkoak orokorrezko gaiari bereztu egin eutsezan legearen azterkuntzan baiño.

Dirua ez da jainkoa, dirua, ordezkarizko bizitz onetan, guk ordezkarirako asmatu bear iza dogun tresneri bat bakarrik dalako

Atutxa´tar Paul,

Zornotzan 2.015´eko Urtarrilla´ren 3´an

EUSKERAZALEAK

Urteroko Batzar Nagusia

Epaillaren 26an egunean
EUSKERAZALEAK
alkarteak urteroko
Batzar Nagusia egingo dau
Lenengo deia: 18:45etan eta
Bigarren deia 19:00etan

GAIAK

Aurkezpena: Zuzendariak
Aurreko Batzar Nagusia Akta: Pablo Atutxa
Urteko kontuak: Diruzaiñak
Urteko ekintzak: Zuzendariak
Batzordekide barriak, balegoz
Erregoak eta eskariak

ZUZENDARIAK

Asamblea General Anual

El 26 de Marzo celebrará
la Asociación
EUSKERAZALEAK
su Asamblea General anual
Primera convocatoria 18:45 tarde
Segunda convocatoria 19:00 tarde

ORDEN DEL DÍA

Presentación: El Presidente
Lectura del acta del año anterior: Pablo Atutxa
Cuentas anuales: La Tesorera
Actividades anuales: El Presidente
Nuevos miembros de la Junta si los hubiere
Ruegos y preguntas

EL PRESIDENTE

ESKERRIK ASKO ETORTZEAGAITIK

E U S K E R A Z A L E A K

ARPIDETZAKO TXARTELA

ZER aldizkaria artu gura dot eta bialdu egidazue zuzenbide onetara:
.....tar .....
..... kalean (auzoan.....zenbakian
.....errian, ...errialdean (probintzian)
Arpidetza ordaintzeko .....diru-etxera (bankura) bialdu ordain-txartela,
an daukadan □□□□ □□□□ □□ □□□□□□□□□□□ zenbakidun diru-kontura.
ZABALDU DAGIZUN "ZER". Arpidedun bakoitxak billatu begi beste bat!

Euskerazaleak. Colon de Larreategi, 14-2. Tel. 94 423 53 22. Bilbao.

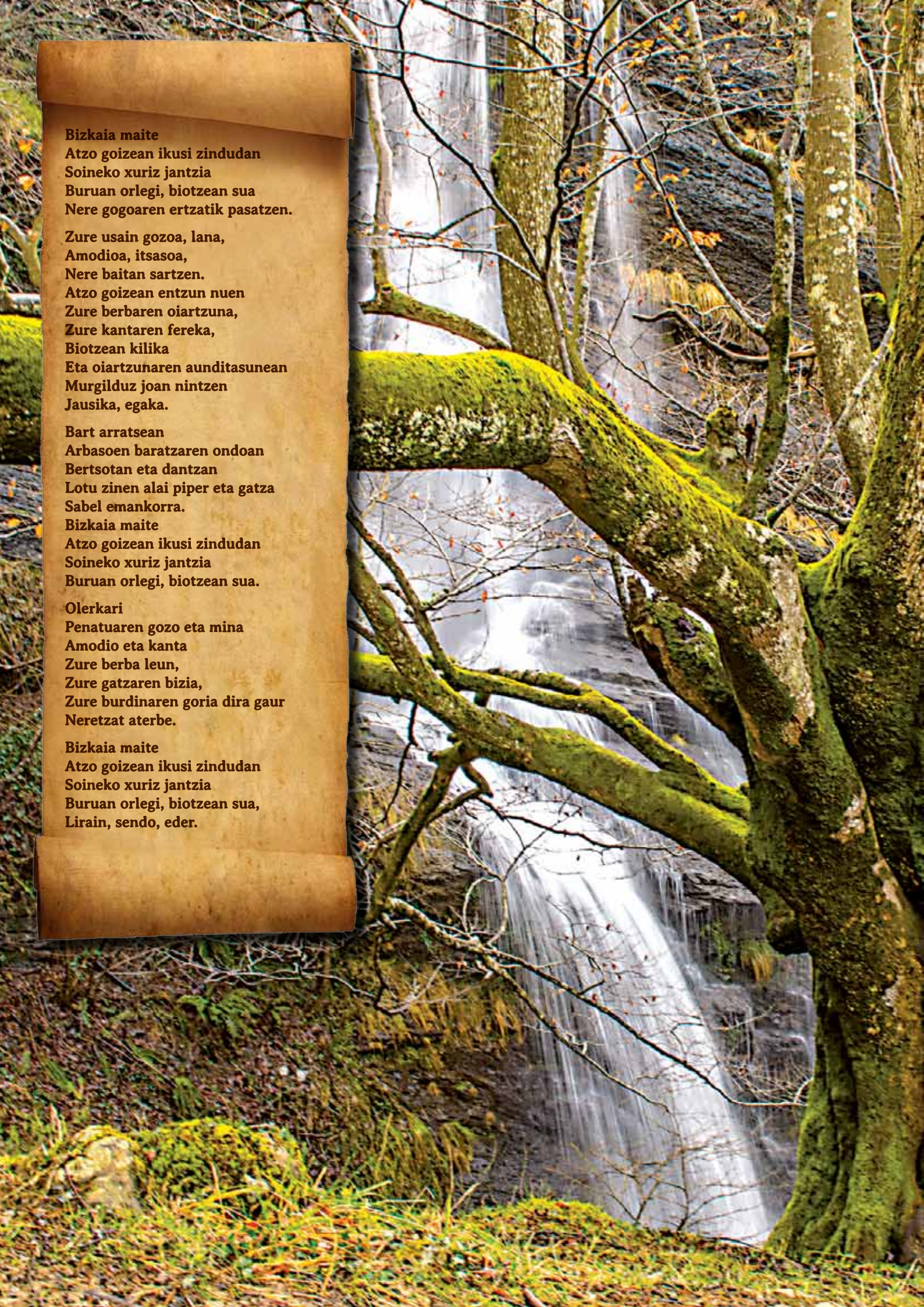

Bizkaia maite
Atzo goizean ikusi zindudan
Soineko xuriz jantzia
Buruan orlegi, biotzean sua
Nere gogoaren ertzatik pasatzen.

Zure usain gozoa, lana,
Amodioa, itsasoa,
Nere baitan sartzen.
Atzo goizean entzun nuen
Zure berbaren oiartzuna,
Zure kantaren fereka,
Biotzean kilika
Eta oiartzunaren aunditasunean
Murgilduz joan nintzen
Jausika, egaka.

Bart arratsean
Arbasoen baratzaren ondoan
Bertsotan eta dantzan
Lotu zinen alai piper eta gatza
Sabel emankorra.
Bizkaia maite
Atzo goizean ikusi zindudan
Soineko xuriz jantzia
Buruan orlegi, biotzean sua.

Olerkari
Penatuaren gozo eta mina
Amodio eta kanta
Zure berba leun,
Zure gatzaren bizia,
Zure burdinaren goria dira gaur
Neretzat aterbe.

Bizkaia maite
Atzo goizean ikusi zindudan
Soineko xuriz jantzia
Buruan orlegi, biotzean sua,
Lirain, sendo, eder.